

FRA-lagen och Policy feedback

FRA-lagen: Vad som kom efter

Abstract

The basic relevance of this thesis is the need to always examine the democratic society and its evolvement.

In the year 2008 a new law was enacted. It changed the so called 'FRA-law' which regard the institution 'Swedish Defence Radio Authority' and enabled it to wiretap all telephone and Internet traffic that crosses Sweden's borders. With these two central factors for a 'good' democratic community came to be widely debated – national security and personal integrity.

The question I seek to answer is; what are the political effects of this law?

I apply a theoretical framework called 'policy feedback' and the related policy theories that examines, lock-in effect, ideational and symbolic effects, state-building effects and social group effects

It does enable an analysis of the effects that followed the enactment of the law and what the law has 'caused' till this present day.

Nyckelord: FRA-lagen, Policy feedback, Policyprocesser, Policyteori

Antal ord: 8722

Innehållsförteckning

1	FRA-lagen	1
1.1	Forskningsfråga.....	2
1.2	Några enklare avgränsningar.....	2
2	Metodologi	4
2.1.1	Kvalitativ metod.....	4
2.1.2	Källkritisk metod.....	5
2.2	Material.....	6
2.3	Lagar och policys.....	6
2.3.1	Hur analyseras policys?.....	7
3	Policy feedback	11
3.1.1	Lock-in effekter.....	12
3.1.2	Idémässiga och symbol-betingade effekter.....	13
3.1.3	State-building.....	14
3.1.4	”Social group”-analys.....	14
3.1.5	Publikt–Privat.....	15
3.1.6	“Policy legacies and political participation”.....	16
4	Analys av policyeffekter	17
4.1	”Lock-in”-effekter.....	17
4.1.1	Propositionen ”En anpassad försvarsunderrättelseverksamhet”.....	17
4.1.2	Debatt och omröstning i riksdagen 2008.....	18
4.1.3	Uppgörelse om förändringar av FRA-lagen.....	19
4.1.4	År 2011 – Socialdemokraterna kommer överens med allianspartierna.....	21
4.1.5	Sammanfattning: ”Lock-in”.....	23
4.2	Idémässiga och symbol-betingade effekter.....	24
4.2.1	Proposition 2012/13:115 En ny kameraövervakningslag.....	24
4.2.2	Proposition 2011/12:179 Polisens tillgång till signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet.....	26
4.2.3	Aktören Piratpartiet.....	27
4.2.4	Sammanfattning: Idémässiga och symbol-betingade effekter.....	28
4.3	”State-Building”-effekter.....	29
4.3.1	Integritetsskyddande institutioner.....	30
4.3.2	Kan de påverka policyutformning?.....	32
4.4	”Social group”-effekter.....	33

5	Diskussion: Attityder och effekter av FRA-lagarna.....	36
6	Slutsats	38
7	Referenser	40

1 FRA-lagen

Den grundläggande relevansen för denna uppsats är det demokratiska goda samhället och vikten att alltid granska dess utveckling.

År 2008 antogs i riksdagen en proposition vilken föreslog en ändring i lagen rörandes Försvarets radioanstalt och utvidgad signalspaning. Debatten kring denna lagändring var stor och kom att skapa kontroversitet mellan huvudsakligen två faktorer vilka uppfattas som centrala för ett demokratiskt gott samhälle; säkerhet och personlig integritet.

FRA-lagen, som är den informella benämningen på en rad lagändringar i Sverige samt en ny lag, som föreslogs av regeringen i proposition 2006/07:63 – En anpassad försvarsunderrättelseverksamhet. Lagarna som ändrades är lag 2000:130, *lagen om försvarsunderrättelseverksamhet*, lag 2003:389; *lagen om elektronisk kommunikation* och Sekretesslagen, som senare ersatts av lag 2009:400; *Offentlighets- och sekretesslagen*. Den nya lagen som skapades är lag 2008:717, *lagen om signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet*.

Lagändringarna innebär i korthet att Försvarets radioanstalt (FRA), vilket regeringen bestämt, ges rätt att bedriva signalspaning på kabelburen trafik, som passerar Sveriges gränser, vilket bland annat innefattar telefon- samt en stor del av Internettrafiken.¹ Till lagförslaget hör också en förändring av vad som ska övervakas. Försvarsunderrättelseverksamhetens mandat ändras från "yttre militära hot" till "yttre hot".²

Motståndarna såg konsekvenserna av lagförslaget som en enorm kränkning av den enskildes integritet. De befarade hotad meddelarfrihet, försämrad rättssäkerhet för den enskilde och undrade vad som potentiellt kunde hända om ett odemokratiskt statskick tog vid.³

¹ Regeringens proposition 2006/07:63 En anpassad försvarsunderrättelseverksamhet Prop. 2006/07:63

² <http://www.dn.se/nyheter/politik/snart-far-staten-lasa-din-e-post> (Hämtad: 01/05-2013)

³ Bjereld, U. och Oscarsson, H.: *Folket och FRA*, 2008
http://www.pol.gu.se/digitalAssets/1294/1294523_293-298.pdf

Motståndet mot FRA-lagen överskred de politiska blockgränserna och motståndet mobiliserades med särskild kraft i den s.k. bloggofären. Reaktionen på internet var stark och riktade mer uppmärksamhet till lagförslaget. Flera borgerliga riksdagsledamöter hade före omröstningen år 2008 förklarat att de inte kunde stödja förslaget.

Bjerelds och Oscarssons skrift *Folket och FRA* från 2008 undersöker attitydsmönstren hos Sveriges befolkning gentemot FRA-lagen. Någon uppföljande statistisk undersökning har inte gjorts. Någon ny undersökning av samma slag som originalet har inte producerats. Att göra en undersökning av hur attityder har förändrats i efterhand, under begränsningarna jag är ställd inför, är svårt. I denna uppsats är mitt fokus politiska effekter av att FRA-lagarna antogs. Befolkningens attityder kring en policy har definitivt vikt på policyns behandling i politiken och när jag återkommer till attityderna så är det dess politiska inverkan som undersöks. Materialtillgången och skiftet i fokus ger att en kvalitativ metod är att föredra framför den kvantitativa.

1.1 Forskningsfråga

Frågan som ställs i denna uppsats är; vilka har de politiska effekterna blivit av den policyändring som antagandet av FRA-lagarna inneburit?

1.2 Några enklare avgränsningar

Uppsatsen är en fallanalys. Det vill säga att jag begränsar mig till att undersöka FRA-lagen och dess politiska effekter. Uppsatsen använder sig av teorier om policyfeedback. Då de teorierna är relativt ”nya” finns möjligheter att göra en teoriutvecklande studie. Detta har jag avhållit mig ifrån och istället lagt fokus på att besvara frågeställningen.

FRA-lagen behandlas som enheten för analys. Till den teorikonstruktion jag använder mig av är det möjligt att gå djupare in i FRA-lagen och analysera den

mer specifikt, syftandes att hitta ”etiska toner”. Även detta skulle vara en vinkling av uppsatsen som missar målet.

Med termen ”aktörer” begränsar jag mig till att mena i första hand partier och organisationer, i andra hand och bara som undantag kan termen syfta på enskilda individer. Mycket av materialet som används, exempelvis gällande granskningen av motioner, är sprungen från enskilda individer inom olika partier. Att gå ner och granska enskilda individer och hur en möjlig feedbackprocess kan ha påverkat dem är en för stor uppgift under omständigheterna.

Uppsatsens utgångspunkt är frågeställningen om FRA-lagen och vad som kom efteråt som en effekt utav den. Datalagringsdirektivet, formellt Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/24/EG, som är en tidigare företeelse förbered utomlands, kommer inte att vara del av denna uppsats.

Jag vill också tillägga att uppsatsen inte syftar till att normativ i någon utsträckning. Jag tar ej ställning gentemot FRA-lagen, utvärderar den inte och uttalar mig ej för eller emot effekterna jag här analyserar.

2 Metodologi

Ett tidigt metodval som gjordes var valet mellan ett kvantitativt eller kvalitativt tillvägagångssätt. Då en uppsats av detta slag har sina naturliga restriktioner så beror det kvantitativa tillvägagångssättet på att andra studier redan insamlat data över tid. Specifikt data som besvarar frågor om vilka och hur olika grupper av medborgare ställer sig till FRA-lagarna innan, under och efter att lagarna börjat gälla. Det enda publicerade datamaterialet av denna typ kommer från artikeln *Folket och FRA*, år 2008 och följde efter att FRA-debatten pågått under en kortare tid. Ingen kontinuerlig uppföljning av denna undersökning har gjorts. Det kvarvarande alternativet för att kunna genomföra en uppföljande undersökning om de politiska effekterna av FRA-lagarna är att analysera hur de har behandlats i ett nummer av olika sammanhang via primär- och sekundärmaterial efter dess införande.

Med introduktionen av teorin, *policy feedback*, utvecklas de metodologiska behoven och de anpassas för att åstadkomma reabilitet och validitet.

2.1.1 Kvalitativ metod

Det kvalitativa tillvägagångssättet ger andra möjligheter vad gäller uppföljning kring FRA-lagarna. Det är också sannolikt, förutsatt korrekta metodval och granskning, att en kvalitativ undersökning möjliggör en mer potentiell uppföljningsmetod.

Kvalitativ innehållsanalys, som P. Essiasson m.fl. nämner i boken *Metodpraktikan*, går ut på att ta fram det väsentliga innehållet genom en noggrann läsning av textens delar, helhet och kontext där den ingår i. Ett viktigt skäl för att använda denna metod är att helheten i texten, det centrala jag försöker finna, är något annat än summan av delarna (j.m.f. kvantitativ metod). Ett närliggande skäl

för metodvalet är att det eftersökta innehållet i [endera] texter antas ligga dolt under ytan och endast kan tas fram i ljuset genom en intensiv läsning av texten.

Det centrala tillvägagångssättet handlar om att aktivt läsa, ställa frågor om texten och att undersöka om texten, kan besvara dessa frågor. Frågorna handlar ofta om hur argumentationskedjan ser ut: Vilka är egentligen argumenten och på vilka premisser vilar slutsatserna? ⁴

2.1.2 Källkritisk metod

Metodvalet kräver ett tydligt förhållningssätt till materialet som analyseras. Metoden beskrivs i Torsten Thuréns bok *Källkritik* från 1997 och används bland annat som kurslitteratur för studenter inom historia och journalistik.

Den källkritiska metoden är ett effektivt instrument för att värdera och bedöma olika källors trovärdighet. Den teoretiska delen verkar enkel och består bara av några få kriterier som kan förefalla självklara, men i praktiken är källkritik svårt att tillämpa.

Det handlar om fyra kriterier och en distinktion.⁵

Kriterierna är:

Äkthet, Källan ska vara det den utger sig för att vara.

Tidssamband, Ju längre tid som har gått mellan en händelse och källans berättelse, desto större skäl finns det att tvivla på källan.

Oberoende, Källan ska ”stå för sig själv”, inte vara avskrift eller ett referat av en annan källa.

Tendensfrihet, Man ska inte ha anledning att misstänka att källan förvränger verklighetsbilden på grund av personliga, ekonomiska, politiska eller andra skäl.

Dessutom måste man i källkritiken skilja mellan berättelser och kvarlevor eller lämningar av något. Ett exempel är skillnaden mellan ett vittnesmål och ett

⁴ P. Essiasson m.fl. 2007:237, *Metodpraktikan*.

⁵ Thurén, T., 1997:13, *Källkritik*.

fingeravtryck. Var och en inser att fingeravtrycket är ett betydligt säkrare bevis än ett vittnesmål.

Därtill kommer urvalet av fakta, tolkning av innebörden av det som hänt och sannolikhet, d.v.s. om det som påstås strider mot vad vi vet i övrigt.⁶

Thurén skriver vidare att man kan tycka att det inte är värt att spilla många ord på sådana självklarheter, men det är av vikt att beakta detta. De källkritiska principerna är ofta påfallande svåra att tillämpa i praktiken och även kunniga personer kan bryta mot dem på de mest flagranta sätt. Detta behöver inte alls vara en medveten bedömning utan kan bero på olika fakta som kan variera på både person, tid och situation.

Man skiljer mellan primärkällor och sekundärkällor. Primärkällorna är ursprungliga källor, medan sekundärkällor är andrahandskällor. Huvudregeln är att en primärkälla är trovärdigare än en sekundärkälla.

2.2 Material

Materialiet som används för uppsatsen är publikationer från regeringskansliet, propositioner och motioner från riksdagens hemsida, nyhetsartiklar från större dagstidningar och vetenskapliga artiklar. Även en blandning av primär- och sekundärkällor täckande ett tidspann från år 2006 till och med år 2013 har studerats. Dessutom har lagar och lagförslag mellan 2007-8 och 2013 granskats.

2.3 Lagar och policys

Utgångspunkten i analysen om hur effekterna FRA-lagen resulterat i är att behandla lagen i enighet med policys. Kopplingen mellan lagar och policys är

⁶ Thurén, T., 1997:13, *Källkritik*.

tydlig. Lagar är, enkelt beskrivet, policys och normer som blivit regelfästa.⁷ De mest spridda normerna och värdena som ett samhälle delar kan bli tagna för givna och därför utan politisk aktualitet eller ifrågasättande. Utan ambitioner att utveckla teorierna om policy feedback och med en förståelse om hur samma teorier fungerar, är en undersökning av feedbackeffekterna med en lag som utgångspunkt oproblematisk. De värden och syften som lagen ger uttryck för framkommer automatiskt vid presentationer av skilda uppfattningar kring lagen. En sannolikt positiv effekt av att inte tränga för djupt i analysen av själva lagen är att analysen avgränsas till de faktorer som varit fokus för debatt och normativa betänkanden. Valet att vara mer generell i analysen av FRA-lagen och dess innehåll är ett metodologiskt val. Teknikaliteter i själva lagen blir inte felaktigt fokus för analysen som därför också kan följa den tidsram som begränsar en uppsats av detta slag.

En policy är en avsiktsförklaring och riktlinjer för att styra beslut och uppnå önskade mål. Termen ”policy” refererar till processen varvid viktiga organisationsbeslut fattas, identifiering av möjliga alternativ, så som budgetprioriteringar och program, samt valet mellan dem baserat på vilka effekter de kan förväntas ge. Policys kan förstås som politiska, finansiella, organisatoriska och administrativa mekanismer arrangerade för att nå ett specifikt mål.⁸ Policys är de grundläggande principerna, normerna och värdena med vilken en stat [eng: government] är guidad. De är målbestämmelserna med vilka ett parti eller en stat anger sig försöka uppnå och bevara för nationens skull.⁹ Offentliga policys beskrivs som ”*declared state objectives relating to the health, morals, and well-being of the citizenry.*”¹⁰

2.3.1 Hur analyseras policys?

⁷ Finnemore, Martha/ Sikkink, Kathy in International Organization, Vol. 52, No. 4, International Organization at Fifty: Exploration and Contestation in the Study of World Politics, *International Norm Dynamics and Political Change*, 1998: 904

⁸ <http://en.wikipedia.org/wiki/Policy> (hämtad: 04/12-12)

⁹ <http://www.businessdictionary.com/definition/policy.html> (hämtad: 23/12-2012)

¹⁰ <http://www.businessdictionary.com/definition/public-policy.html> (hämtad: 23/12-2012)

För att konstruera en policyanalys vänder jag mig till tidigare forskning inom området. Ivana Djuric skriver i artikeln *The New Institutionalism(s)* från 2011 om institutionell design och om hur konstruktionen av en policyanalys bör ske. I artikeln nämns huvuddragen för de teoretiska tillvägagångssätten inom studiet av offentlig policy och de, inom olika perspektiv på institutionalism, debatterade koncepten ”offentlig policy” och ”implikationer” för att granska offentlig policy och implikationerna av policys. “*The reviewed framework enables comprehension and explanation of political action embodied in specific institutional and policy design, its origins, functioning and reproduction as encountered in post-conflict and post-communist states.*”¹¹

Ny-institutionalism anser att institutioner representerar den kritiska variabeln för polycystudier; då institutioner implementerar policys (men också modifierar dem med tiden), är det nödvändigt att reflektera över deras grundläggande drag och tillvägagångssätt i analysen. En synpunkt gjord av André Lecours ser ny-institutionalismens bidrag som övergripande teoretiskt. “[*Its*] *objective is not to describe institutions and how they work but rather to explain political outcomes and make attempts towards generalization.*”¹²

Sociologisk institutionalism inleder med att avstå från uppfattningen att den institutionella designen och interna processen skulle utgå från kalkylerad rationalitet och effektivitet. Förespråkare för sociologisk institutionalism har istället föreslagit att institutioner, institutionell design och deras uppträdande bör tolkas med referens till kultur. Mer precist, institutioner anses spegla en reproduktiv process som återskapar kontextspecifikt kulturella tillvägagångssätt och dess diffusion.¹³

Historisk institutionalism (HI) är en metod som använder sig av institutioner för att hitta sekvenser av sociala, politiska och ekonomiska beteendemönster och förändringar över tid. HI är en komparativ metod för studiet av alla aspekter av mänsklig verksamhet och tillitar sig i stor grad av fallanalyser.

¹¹ Djuric, I., *The New Institutionalism(s): A Framework for the Study of Public Policy in Post-conflict and Post-communist Countries*, *Politička misao*, Vol. 48, No. 5, 2011:85-105

¹² Lecours, A., *New Institutionalism* 2005a:14

¹³ Hall, P. A. & Taylor, R. C. R., 1996: *Political science and the three new institutionalisms*, *Political Studies* (44).

HI uppmärksammar tidslinjeaspekter av processerna kring institutioner och policys. Tydligare uttryckt: hur institutioner uppkommer och är inbäddade i temporära [eng: temporal] processer.¹⁴ Akademiker som använder sig av denna metod argumenterar att utvecklingen av institutioner och policys borde förstås som resultat av ”en diskret process”¹⁵; vilken är starkt påverkad av de tidigaste besluten och designen som begränsar framtida valmöjligheter.¹⁶ Detta är anledningen till varför Peters m.fl., när de diskuterar HI, lägger vikt på betydelsen av de strukturella val som förekommer vid initialiseringen av en policy.¹⁷

Jämfört med den sociologiska institutionalismen är HI's uppfattning om ”institutioner” mindre specifik. För HI signalerar institutioner både de formella och informella procedurerna, rutinerna, normerna och konventionerna som är inbäddade i organisationens struktur eller politiska ekonomi.¹⁸ Thelen observerar att institutionalister med HI som utgångspunkt ser institutioner som kvarvarande ekon av politisk kamp.¹⁹ HI försöker både studera allokerandet av resurser som påverkas av politisk asymmetri, samt vara uppmärksam på de kontextuella variabler som påverkar.²⁰ Denna senare aspekt grundar sig i uppfattningen om att institutioner är ett uttryck av socio-politiska omständigheter. Thelen har uppskattat att institutioner och deras sociala samt politiska kontext inte kan separeras utan de måste studeras tillsammans.²¹

Kritiker gentemot HI har poängterat att detta perspektiv är otillräckligt när det kommer till att skapa teorier om nutida eller framtida event. Den fokuserar endast på att analysera det förflutna. Utvecklingen av institutioner och policys samt deras

¹⁴ Thelen, K., 1999:371: *Historical institutionalism in comparative politics*, Annual Review of Political Science (2).

¹⁵ Peters, B. G., Pierre, J. & King, D. S., 2005:1276 *The politics of path dependency: political conflict in historical institutionalism*, The Journal of Politics.

¹⁶ Greener, I., 2005:62 *The potential of path dependence in political studies*, Politics (25) 1: 62-72.

¹⁷ Peters, B. G., 2000:210 *Political institutions, old and new*, in: R. E. Goodin & H-D. Klingemann (eds), *A new handbook of political science*, Oxford University Press, Oxford:205-222.

¹⁸ Hall, P. A. & Taylor, R. C. R., 1996:938, *Political science and the three new institutionalisms*, Political Studies (44).

¹⁹ Thelen, K., 1999: 388, *Historical institutionalism in comparative politics*, Annual Review of Political Science (2).

²⁰ Đuric, I., 2011:97, *The New Institutionalism(s): A Framework for the Study of Public Policy in Post-conflict and Post-communist Countries*, *Politička misao*, Vol. 48, No. 5, 2011:85-105

²¹ Thelen, K., 1999:384, *Historical institutionalism in comparative politics*, Annual Review of Political Science (2).

reproduktion är sedd som en relativt stabil process. Detta är, enligt vissa,²² en ofördelaktig beskaffenhet som riskerar att bortse från underliggande processer av växande politisk konflikt och oenighet.²³ Relaterad kritik betonar att HI försummar möjligheter att generalisera. Istället omfamnas synen på det unika i en specifik följd av event som ger ett enskilt utfall.

Frågeställningen och syftet med uppsatsen är att undersöka de politiska effekterna av den policyändring FRA-lagen förde med sig. Det innebär att det är det förflutna och det där efterkommande som undersöks. Med kännedom om HI och kritiken som riktas mot den tror jag att ett HI-perspektiv har störst potential att tillmötesgå minfrågeställning med.

²² Guy B. Peters, Jon Pierre and Desmond King

²³ Peters, B. G., Pierre, J. & King, D. S., 2005:1277, The politics of path dependency: political conflict in historical institutionalism, *The Journal of Politics*, 67: 1275-1300.

3 Policy feedback

I HI-litteraturen finns konceptet och teorin om ”policy feedback” som refererat till den verkan existerande policys kan ha på politik och policyutveckling.²⁴ I den bredaste mening refererar policy feedback till denna effekt tidigare antagna²⁵ policys har på framtida politiskt beteende och policybeslut. Med andra ord så är policy feedback ett tidsbundet koncept som uppmärksammar att över tid, så kan policys påverka och forma politiken.²⁶

Konceptet policy feedback kan i den mer specifika definieringen referera till ett större antal olika feedback-processer. Vid applicering av konceptet är det enligt Daniel Béland mycket viktigt att förstå att denna process har många olika faser samt att man applicerar en tydlig definition därav. Även om konceptet är extensivt så är det också viktigt att komma ihåg att all politik inte handlar om policy feedback, samt att det emellanåt kommer fram nya policys som inte är en produkt av existerande policys.²⁷

Policyfeedbackteorin har utvecklats under de senaste tjugo åren och några distinkta processer har undersökts varmed policy feedback kan presentera sig självt. Dessa har summerats av både Daniel Béland i artikeln *Reconsidering Policy Feedback: How Policies Affect Politics* från 2010 och av Paul Pierson i *When effect becomes cause: Policy feedback and Political change*. Deras artiklar används här för att utveckla ett definierat sätt att analysera policy feedback från FRA-lagen.

²⁴ Béland, D., 2010:569, *Reconsidering Policy Feedback : How Policies Affect Politics* Journal Administration & Society 2010

²⁵ Läs: “av riksdagen givna bifall till skapandet av en ny lag.”

²⁶ Béland, D., 2010:570, *Reconsidering Policy Feedback : How Policies Affect Politics* Journal Administration & Society 2010

²⁷ Béland, D., 2010:581, *Reconsidering Policy Feedback : How Policies Affect Politics*, Journal Administration & Society 2010

Då FRA-lagen fortfarande kan betraktas som ”ny” i policyfeedback-sammanhang är det sannolikt att den fullständiga utsträckningen av feedbackeffekterna ännu ej presenterat sig själva.

De processer som redogörs för är sex stycken till antalet. Då konceptet ”policy feedback” är en del av HI, som betonar socio-politisk kontext, har vissa policyfeedbackprocesser utvecklats kontext-specifikt. Detta gör att inte alla processer är relevanta att applicera i denna specifika fallanalys. Avgörandet faller på deras applicerbarhet i svensk kontext.

De fyra första feedbackprocesserna som redogörs för, ”lock-in-effekter”, ”idé- och symbolbetingade policyarv”, ”state-building”, och ”social group”. De utgör de processer vilka har störst potential att bidra till denna uppsats. De två efterföljande ingår inte i konstruktionen av fortsatt analys.

3.1.1 Lock-in effekter

Effekter av Lock-in-feedback är väl undersökta i den bredare policy-litteraturen. Den undersöker hur en policy kan skapa incitament som uppmuntrar framkomsten av ekonomiska och sociala nätverk, varmed det följer att kostnader för att ändra tidigare tagna beslut kraftigt ökar. Möjligheten att avvika från en redan inledd policy minskar därför. Pierson beskriver hur institutioner och individer har betydelsefulla ansvarsförhållanden i denna process:

*”Individuals and institutions make important commitments in response to certain types of government action. In turn these commitments may increase the disruption caused by new policies, effectively ‘locking in’ previous decisions.”*²⁸

Enligt Pierson genererar en policy, när denna börjat gälla, massiv ”lock-in”-effekter och de brukar utvecklas med en så kallad ”path-dependency” logik.²⁹ Path-dependency beskriver hur de beslut man tagit i tidigare situationer begränsar

²⁸ Pierson, P. 1993:608. When effect becomes cause: Policy feedback and political change. *World Politics*, 45, 1993:595-628.

²⁹ Béland, D., 2010:574, Reconsidering Policy Feedback : How Policies Affect Politics, *Journal Administration & Society* 2010

de val man kan ta i kommande situationer, även om omständigheterna har förändrats eller är orelevanta.

Denna ”Lock-in”-process är idémässigt nära förknippad med state-buildingprocessen och den vidare institutionaliseringen av en policy men fokuserar mer på den idémässiga aspekten av hur en policy utvecklas. Jag kommer att undersöka debatten kring beslut, som grundats på olika uppfattningar om FRA-lagen och lagförslag som med tiden kommit att definiera dess utformning.

3.1.2 Idémässiga och symbol-betingade effekter

Sedan tidigt 1990-tal har ett antal akademiker börjat undersöka hur idé- och symbolbetingade effekter på policys och politik.³⁰ I en viss utsträckning är den litteraturen som skrivits relaterad till de mer traditionella akademiska texterna om relationen mellan arvet från tidigare policys och inlärningsprocesser.³¹ Även om dessa olika forskningsområden inte alltid korrelerar till varandra så är den nya forskningen relevant. Den erbjuder detaljerade analyser om hur idéer och symboliska kategorier grundade i existerande arv efter policys kan influera skapandet av exempelvis nya lagtexter medan den parallellt kan påverka hur olika aktörer antingen finner sin position stärkt eller försvagad beroende på hur de kopplas till vissa idéer eller kategorier.³²

FRA-lagen diskuterades ihärdigt och uppfattades som mycket kontroversiell när den föreslogs. Faktumet att den sedan antogs har lett till att liknande lagar kan komma i kraft så är detta en betydelsefull aspekt av policy feedback. Möjligen är en koppling mellan FRA-lagen och efterkommande lagar svår att genomföra. Med detta förslag till feedbackprocess ställs man inför frågan ”om” en ny lag kan ha blivit enklare att skapa genom att dess generella eller specifika policy(s) är

³⁰ *(Brooks & Manza, 2007, pp. 102-106; Lynch, 2006, p. 199; Pedriana & Stryker, 1997; Steensland, 2006, 2008; Stryker & Wald, 2009).

³¹ Pierson, P. 1993. *When effect becomes cause: Policy feedback and political change*. *World Politics*, 45, 1993:595-628.

³² Béland, D., 2010:579f, *Reconsidering Policy Feedback : How Policies Affect Politics*, *Journal Administration & Society* 2010

diskuterad i ett tidigare stadium. Kopplingen mellan FRA-lagen och efterkommande lagar behöver inte vara tydligt knuten till attityder och värderingar inom avgränsade sfärer i vilken en policy kan tillämpas. I de fall som denna process kan ha resulterat i en lag eller skrivelse är sannolikheten att kunna spåra processen större. Dagstidningar, partier som uttalar sig och motiverar motioner är material som brukar innehålla tydliga referenser till tidigare skeden med kontextuell relevans.

3.1.3 State-building

Theda Skocpol har formulerat de två vidast kända feedbackprocesserna till dags dato. Den ena av dessa iakttar hur statsorganisationens kapacitet uttrycker sig och hur förändringar av dessa kapaciteter skapar feedbackeffekter. Hon beskriver det på följande vis;

*“[Because] of the official efforts made to implement new policies using new or existing administrative arrangements, policies transform or expand the capacities of the state. They therefore change the administrative possibilities for official initiatives in the future, and affect later prospects for policy implementation.”*³³

Under specifika omständigheter kan existerande policys även bidra till att skapa nya kraftfulla byråkratiska konstruktioner som senare kan spela en stor roll i efterkommande policyutformning.³⁴

Genom att granska denna process kan vi inspektera många olika faktorer; Hur används denna nya statsfunktion (institution) av staten?; Vad är dess betydelse för användarens mål?; Hur har denna institution utvecklats sedan dess skapande?

3.1.4 ”Social group”-analys

³³ Skocpol, T. 1992:58. Protecting soldiers and mothers: The political origins of socialpolicy in the United States. Cambridge, MA: Belknap Press, 1992.

³⁴ Béland, D., 2010:570f, Reconsidering Policy Feedback : How Policies Affect Politics, Journal Administration & Society 2010

Den andra välkända feedbackprocess Skocpol och andra forskare formulerat redan i tidig HI-litteratur beskriver hur nya policys påverkar sociala identiteter, målsättningar och kapaciteter hos grupper som sedermera kämpar mot eller allierar sig med varandra i politiken.³⁵ Pierson menar att denna typ av feedbackeffekt främst belyser hur existerande policys påverkar intressegruppers politik.³⁶Nya policys påverkar sociala grupperns idéer, mål och förmågor. Genom att en ny policy väcker uppmärksamhet kring specifika frågor får dessa grupper möjligheter att påverka genom en ökad möjlighet att nå ut med sina idéer och ståndpunkter.

Eftersom en ny policy väcker uppmärksamhet kring specifika frågor får dessa grupper möjligheter att påverka eftersom de får en ökad möjlighet att nå ut med sina idéer och ståndpunkter.

Följandes denna policyprocess kan formeringen av och aktiviteten hos olika grupper över tid granskas. Detta kommer att vara viktigt för att kunna se hur lagen har uppfattats och hur man ser på den idag.

3.1.5 Publikt–Privat

Ett betydelsefullt bidrag som gjorts till HI är granskningen av processer med vilka feedback kan komma från privat drivna sociala program. I en vidare mening kan detta också inbegripa en blandning av det privata och det offentliga. Utifrån detta perspektiv; *“when private benefits are widely relied upon by citizens, they may impact political mobilization and public expectations in much the same way that widely distributed public benefits do, creating strong political incentives for the maintenance or encouragement of existing private networks of social provision”*.³⁷

³⁵ Skocpol, T. 1992:58. Protecting soldiers and mothers: The political origins of socialpolicy in the United States. Cambridge, MA: Belknap Press, 1992.

³⁶ Pierson, P. 1993:599. When effect becomes cause: Policy feedback and political change. World Politics, 45, 1993:595-628.

³⁷ Béland, D., & Hacker, J. S. 2004:46, Ideas, private institutions, and American welfare state “Exceptionalism”: The case of health and old-age insurance in the United States, 1915-1965. International Journal of Social Welfare, 13, 42-54.

Privata sociala program är inte en relevant faktor i det enskilda fall som undersöks i denna uppsats. Dels är processen som FRA-lagen skapats i strikt offentlig. Dels så är policyområdet i vilket FRA-lagen diskuterats inte ett område för privata sociala program. Denna policyprocess har inte efterforskats med hänseende av kontext utanför USA hitintills. Dess applicerbarhet i denna uppsats är otillräcklig.

3.1.6 “Policy legacies and political participation”

Forskningen om policyprocesser har utförts för att undersöka kopplingar mellan existerande policys och politiskt deltagande.³⁸ Huvudfokus för denna forskning är inte formeringen eller aktiviteten hos intressegrupper utan personer som är påverkade av en policy, deras aktiva deltagande i politiken och deras benägenhet att gå och rösta. Detta är ett skift bort från ”social group”-feedbackeffekter till en korrelation mellan röstsystem, sociologi och individers beteende när det relaterar till en specifik policy.³⁹

FRA-lagen var visserligen i samtid till europaparlamentsvalet år 2009 och kan utgöra en intressant aspekt att utveckla vidare på men jag har ändå beslutat mig för att inte följa upp denna möjliga aspekt i en egen analys. Jag kan tänka mig att denna process skulle utgöra en bra analysgrund för att undersöka exempelvis Piratpartiets utveckling och röstresultat i de val som de deltagit i sedan dess skapelse. Analysen skulle dock tvunget utvidga denna uppsats att växa ut över sina restriktioner i storlek. ”Policy legacies and political participation”-processen skulle, om den utvecklades här, ta otillbörligt stor plats samtidigt som den redan i andra delanalyser berörts tillräckligt för att ge en uppfattning om mer generella feedbackeffekter.

³⁸ Béland, D., 2010:578, *Reconsidering Policy Feedback : How Policies Affect Politics*, Journal Administration & Society 2010

³⁹ Béland, D., 2010:578, *Reconsidering Policy Feedback : How Policies Affect Politics*, Journal Administration & Society 2010

4 Analys av policyeffekter

I de kommande fyra delkapitlen presenteras analysen av de utvalda policyfeedbackprocesserna. De presenteras i samma ordning som tidigare; ”Lock-in”-effekter, Idemässiga och symbol-betingade effekter, ”state-building”-effekter och ”social group”-effekter.

4.1 ”Lock-in”-effekter

”Individuals and institutions make important commitments in response to certain types of government action. In turn these commitments may increase the disruption caused by new policies, effectively ‘locking in’ previous decisions.”⁴⁰

Det enklaste sättet att behandla denna feedbackprocess är genom en översyn över de tillfällen som de kan kallas för ”huvudmomenten”. Det vill säga de formativa moment då viktiga beslut har tagits och befäst FRA-lagens innehåll alltmer under tidens gång.

Huvudaktörerna i denna process är riksdagspartierna. Deras överenskommelser avgör om och hur en policy utvecklas, hur en ny lag ser ut och vilka förändringar den utsätts för.

Dagspressen och riksdagens täckning av begivenheterna som centreras runt tillkomsten av nya lagförslag och överenskommelser tydliggör de olika deltagande parternas ståndpunkter och reflektioner om hur och varför beslut fattas.

4.1.1 Propositionen ”En anpassad försvarsunderrättelseverksamhet”

⁴⁰ Pierson, P. 1993:608. When effect becomes cause: Policy feedback and political change. *World Politics*, 45, 1993:595-628.

Propositionen behandlades första gången den 14 juni 2007 med röstresultatet 146–143 till dess fördel, men då propositionen berörde mänskliga fri- och rättigheter krävdes en majoritet om fem sjättedelar för att lagförslaget skulle gå igenom. Minoritetens yrkande på vilandeförklaring i ett år antogs genom omröstningen.⁴¹ Den 8 maj 2008 togs frågan på nytt upp i försvarsutskottet och blev slutligen justerat den 3 juni 2008.

4.1.2 Debatt och omröstning i riksdagen 2008

Lagförslaget år 2008 var detsamma som tidigare förslag. Försvarsutskottet, konstitutions- och justitieutskotten sa ja till lagförslagen. Socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet reserverade sig. Oppositionspartierna ville att regeringen ska utreda saken bättre och återkomma till riksdagen.⁴²

Det skedde inte någon förhandling med oppositionen under året och det skedde inte heller inför lagförslaget återupptogs år 2008. Ordföranden i utskottet, socialdemokraterna Anders Karlsson hade förväntat sig en invit från alliansen. ”Nu är vi vid vägs ände. Vår reservation ligger fast och vi kommer att rösta nej till förslaget.”⁴³ Tillsammans med de resterande oppositionspartierna meddelades det före voteringen att man ansåg att rösta nej till propositionen.

I riksdagen hölls debatt om propositionen den 17 juni 2008. Före debatten stod det klart att flera borgerliga riksdagsledamöter, bland dem centerpartisterna Fredrick Federley och Annie Lööf (tidigare Johansson) hotade tillsammans med folkpartisterna Birgitta Ohlsson och Cecilia Wikström och moderaten Karl Sigfrid övervägde (på grund av starka motsättningar mot FRA-lagens integritetsaspekt) att fälla regeringsförslaget då den borgerliga majoriteten endast hade fyra rösters övervikt i riksdagen.⁴⁴

Kammardebatten den dagen var utdragen och intensiv. Innan en sen paus var läget osäkert om huruvida lagen kunde bli genomröstad eller inte. Efter beslut om paus klockan 16, inledde de borgerliga partiernas riksdagsgrupper sina

⁴¹ <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/200607/FoU10/?nid=101&bet=2006/07:126> (07-05/2013)

⁴² <http://computersweden.idg.se/2.2683/1.165676> (08-05/2013)

⁴³ <http://rod.se/fra/fra-f%C3%B6rslag-%C3%A4ndras-inte> (07-05/2013)

⁴⁴ <http://www.dn.se/nyheter/politik/fra-forslag-aterremitteras> (08-05/2013)

gruppmöten, utan att det fanns en klar kompromiss mellan vare sig blocken eller de fem enskilda representanterna från regeringspartierna.^{45 46}

Riksdagsdebatten återupptogs och i ett inlägg förklarade Fredrick Federley att det krävdes en återremiss till utskottet med kompletteringar när det gäller frågan om integritetsskydd. Annars skulle han rösta nej. Därefter gick dåvarande försvarsminister Sten Tolgfors upp i en replik och sade att regeringen är beredd att göra ett antal tillägg till förslaget: Datainspektionen får ett kompletterande uppdrag att följa Försvarets radioanstalt, FRA. Dessutom skulle ytterligare en parlamentarisk kommission skapas (signalspaningskommittén) som skulle kontrollera FRA:s arbete med avlyssning och signalspaning för att garantera medborgarnas integritet.^{47 48}

Riksdagen röstade dagen efter (den 18 juni) igenom det nya förslag till en signalspaningslag som försvarsutskottet presenterade med siffrorna 143 mot 138.⁴⁹

4.1.3 Uppgörelse om förändringar av FRA-lagen

Den 25 september 2008 meddelade regeringen via pressmeddelande att man träffat en uppgörelse inom allianspartierna om tillägg till FRA-lagen som skärper integritetsskyddet med tydligare reglering och förbättrade kontrollmöjligheter av signalspaningen.

Förslagen var ett resultat av ett beredningsarbete inom regeringskansliet och gick längre än vad riksdagen gav tillkänna i och med sitt beslut från den 18 juni. Samtliga alliansriksdagsgrupper ställde sig eniga bakom förslagen om en uppdatering av den nyligen genomröstade lagen.⁵⁰

”Riksdagen ställde sig bakom regeringens tilläggsförslag om förstärkt integritetsskydd vid signalspaning. Riksdagen begärde i juni 2008 att regeringen skulle återkomma med kompletteringar vilket man nu har gjort. Det blir enbart regeringen,

⁴⁵ <http://www.dn.se/nyheter/politik/fra-forslag-aterremitteras> (08-05/2013)

⁴⁶ <http://www.expressen.se/nyheter/fra-forslag-aterremitteras/> (08-05/2013)

⁴⁷ <http://www.dn.se/nyheter/politik/fra-forslag-aterremitteras> (08-05/2013)

⁴⁸ [http://www.bt.se/nyheter/boras/fra-forslag-aterremitteras\(698627\).gm](http://www.bt.se/nyheter/boras/fra-forslag-aterremitteras(698627).gm) (08-05/2013)

⁴⁹ <http://www.expressen.se/nyheter/riksdagen-rostade-ja-till-fra-lagen/> (08-05/2013)

⁵⁰ <http://www.regeringen.se/sb/d/10911/a/112332> (08-05/2013)

regeringskansliet och försvaret som efter den första december får rätt att begära signalspaning av Försvarets radioanstalt, FRA. Integritetsskyddet förstärks bland annat genom att en domstol ska tillståndspröva signalspaning, ändamålen för signalspaning blir tydligare i lagen, de personer som varit föremål för spaning ska få veta det och en kontrollmyndighet får i uppgift att på begäran utreda om någon enskild blivit utsatt för otillåten signalspaning. Dessutom vidgas skyldigheten att förstöra information till att också omfatta uppgifter som lämnas vid bikt och själavård.”⁵¹

I propositionens huvudsakliga innehåll ingår ändringar i de lagar som sammantaget utgör grunden för FRA-lagen. Lagen (2008:717) om signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet, en ny lag om Försvarsunderrättelse-domstol samt ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:000) och säkerhetsskyddslagen (1996:627). Förslagen anges syfta till att förstärka integritetsskyddet vid signalspaning. Förslaget är noterbart på grund av de institutionella förändringar som föreslås.⁵²

För att förtydliga syftet med signalspaningen föreslogs att i lag närmare ange för vilka preciserade ändamål signalspaningsverksamheten får bedrivas samt att endast regeringen, regeringskansliet och försvarsmakten ska få inrikta signalspaningen.

I syfte att säkerställa att signalspaning endast avser kommunikation som är relevant för verksamheten föreslogs att tillgång till signaler i tråd endast ges till sådana signalbärare som omfattas av tillstånd. Tillståndsprövningen ska också avse den användning av sökbegrepp som aktualiseras vid inhämtningen. Tillstånd ska prövas av en ny domstol, försvarsunderrättelsedomstolen, genom ansökan av signalspaningsmyndigheten. Vid prövningen i domstolen ska ett integritetsskyddsombud närvara.⁵³

Enskildas rättigheter förstärks genom att den enskilda individen ska underrättas om det vid signalspaning använts sökbegrepp som är direkt hänförliga till honom eller henne, såvida inte sekretess gäller för uppgiften. Vidare har enskilda nu också rätt att anmäla till kontrollmyndigheten om de anser sig ha varit

⁵¹ [http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/200910/FoU3/\(08-05/2013\)](http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/200910/FoU3/(08-05/2013))

⁵² Regeringens proposition 2008/09:201 Förstärkt integritetsskydd vid signalspaning, 2008:1f

⁵³ Regeringens proposition 2008/09:201 Förstärkt integritetsskydd vid signalspaning, 2008:1f

föremål för otillåten signalspaning. Kontrollmyndigheten ska då ha skyldighet att utreda detta. Ändringarna träde i kraft den 1 december 2009.⁵⁴

Riksdagen sade ja till den uppdaterade FRA-lagen. Med 158 röster för och 153 mot godkände riksdagen de förändringar som regeringen presenterat för att stärka integritetsskyddet i lagen.⁵⁵

De tre oppositionspartierna röstade nej till förslaget. Socialdemokraterna ville dock tillåta signalspaning i kabel, men ansåg att integritetsskyddet fortfarande behövdes stärkas ytterligare^{56 57} och lämnade in en följdmotion som avlogs.^{58 59}

Datainspektionen kritiserade FRA-lagen primärt utifrån integritetsaspekter och ifrågasatte huruvida den domstol som skall bedöma vad som skall kunna spanas på verkligen är en oberoende domstol - samma kritik har tidigare framförts från andra remissinstanser.⁶⁰

Åren 2009 och 2011 förde oppositionspartierna fram sin ståndpunkt om otillräcklighet i rättssäkerhet och integritetsskydd genom motionerna 2009/10:Fö223 och 2009/10:Fö252 vari de föreslog ”riv upp, gör om, gör rätt.”⁶¹ Vänsterpartiet och miljöpartiet har varit mer eller mindre eniga i sin kritik av FRA-lagen och dess effekter. Även om socialdemokraterna varit kritiska hade de också uttryckt stöd för behovet av signalspaning i kabel.

4.1.4 År 2011 – Socialdemokraterna kommer överens med allianspartierna

År 2011 rapporterades om dels en ny proposition rörande FRA-lagen, dels att socialdemokraterna har kommit överens med regeringen om dels FRA:s omstridda signalspaning.^{62 63} Till skillnad från socialdemokraterna går dess

⁵⁴ Regeringens proposition 2008/09:201 Förstärkt integritetsskydd vid signalspaning, 2008:1f

⁵⁵ http://www.svd.se/nyheter/inrikes/ja-till-fra-lagen_3651685.svd (09-05/2013)

⁵⁶ <http://www.svt.se/nyheter/sverige/riksdagen-rostade-ja-till-fra-lagen> (08-05/2013)

⁵⁷ http://www.svd.se/nyheter/inrikes/ja-till-fra-lagen_3651685.svd (09-05/2013)

⁵⁸ http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/Forstarkt-integritetsskydd-vid_GW02F%C3%B67/ (02-05-2013)

⁵⁹ Avsändare: Mona Sahlin (S), Anders Karlsson (S), Lars Ohly (V), Gunilla Wahlén (V), Peter Eriksson (MP), Peter Rådberg (MP).

⁶⁰ http://www.svd.se/nyheter/inrikes/tung-remisskritik-mot-fra-lagen_2510965.svd (09-05/2013)

⁶¹ Motion till riksdagen 2009/10:Fö252 av Lars Ohly m.fl. (v) Utgiftsområde 6 Försvar och samhällets krisberedskap, 2009:4

⁶² http://www.nyteknik.se/nyheter/it_telekom/allmant/article3369874.ece (15/05-13)

⁶³ <http://nyheter24.se/nyheter/inrikes/519750-sapo-far-signalspana> (15/05-13)

tidigare samarbetspartier miljöpartiet och vänsterpartiet emot förslaget. De framhåller att FRA-lagen bör rivras upp och slår fast att ”*vidare motsätter vi oss att polisen ska få tillgång till information som inhämtats genom signalspaning*”.⁶⁴

Propositionen som socialdemokraterna och allianspartierna kom överens om benämns ”prop. 2011/12:179 Polisens tillgång till signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet”. Innebörden i överenskommelsen täckte dels möjligheten att utreda ett stärkande av den personliga integriteten, dels att Säpo och rikskriminalpolisen åter skulle få tillgång till signalspaningen. I överenskommelsen ingår att man tillsätter en parlamentarisk integritetskommission.⁶⁵

Motiven bakom socialdemokraternas ändrade ställning och alliansregeringens nya vilja att sträcka sig över blockgränsen summeras av justitieminister Beatrice Ask (M) och socialdemokraternas rättspolitiska talesman Morgan Johansson.

*Ask- Jag är väldigt glad över att vi nått den här överenskommelsen. Det har varit viktigt för regeringen med en bred överenskommelse över blockgränsen för att förbättra Sveriges möjligheter att bekämpa terrorism, sade justitieministern vid en pressträff.*⁶⁶

*Johansson- Det är bra att vi kunnat göra den här överenskommelsen. Det rör ytterst rikets säkerhet och då är det viktigt med en blocköverskridande överenskommelse. Det är viktigt att Sverigedemokraterna inte kan bli vågmästare i frågor om rikets säkerhet.*⁶⁷

Regeringens förslag att Säpo och rikskriminalpolisen ska få tillgång till signalspaningen kom i samma kontext som överenskommelsen. Denna tillgång till FRA:s signalspaning var en effekt av den kompromiss Sten Tolgfors redogjorde för 17 juni år 2008. Vid det tillfället ströps Säpos möjlighet att ta del av uppgifterna när riksdagen skulle anta den omstridda signalspaningslagen.⁶⁸

Integritetskommission som tillsattes angavs ha ett tydligt individperspektiv och beakta olika former av integritetsaspekter inom bland annat sociala medier, privata företag och förvaltningsmyndigheter.

⁶⁴ <http://www.svt.se/nyheter/sverige/s-och-alliansen-gor-upp-om-signalspaning> (15/05-13)

⁶⁵ Regeringens proposition 2011/12:179 Polisens tillgång till signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet, 2011:1

⁶⁶ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/partierna-overens-sapo-far-signalspana> (08-05/2013)

⁶⁷ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/partierna-overens-sapo-far-signalspana> (08-05/2013)

⁶⁸ <http://www.svt.se/nyheter/sverige/s-och-alliansen-gor-upp-om-signalspaning> (08-05/2013)

Kommissionens uppdrag löpte under en längre tid med möjlighet att avge delbetänkanden. Kommissionen fick också uppgiften att utreda behovet av att tillsätta ett integritetsskyddsråd. Tillsättandet av integritetsskyddskommittén var ett villkor från socialdemokraterna för att gå med på att Säpo och rikskriminalpolisen fick tillgång till signalspaning.

4.1.5 Sammanfattning: ”Lock-in”

Vid större ”vägvalstillfällen” för lagstiftningen kring FRA-lagen har överenskommelser gjorts av ett flertal parter. Långt ifrån alla partier, eller i vissa fall enskilda partirepresentanter, hade kommit överens om vilka beslut som skulle tas. Allianspartierna lyckades genomdriva FRA-lagen efter stor debatt och vissa eftergivningar. Debatten kring processen skapade oro och påtryckningar för att FRA-lagen ej skulle få för genomgående effekter på den personliga integriteten. Lagen förtydligades, institutioner och processer definierades med tydlig hänsyn till den personliga integriteten. Besluten som togs för att få FRA-lagen accepterad och genomförd visar på stor vilja från regeringen att utvidga signalspaningskapaciteten. Detta i sig är en av de faktorer som policyfeedbackprocessen ”lock-in” beskriver som en faktor för återskapningseffekter i politiken. Att alliansregeringen skulle gå tillbaka gällande kärnan i sin FRA-policy måste bedömas som obefintlig. Överenskommelsen med Socialdemokraterna år 2011 om huruvida en parlamentarisk integritetskommission ska tillsättas i samband med beslutet om att Säpo och Rikskriminalpolisen ska få tillgång till signalspaningen ger också ett vidgat politiskt stöd bakom lagen som också det sannolikt är permanent. Överenskommelsen i sig innebar också denna gång att aktualiteten kring integritet blev vidare institutionaliserat med den parlamentariska integritetskommission som ska tillsättas.⁶⁹

Tydligt är att FRA-lagens införande och processerna kring den ledde till en tydligt framskjuten position för debatten kring integritet i det moderna samhället.

⁶⁹ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/partierna-overens-sapo-far-signalspana> (08-05/2013)

Institutioner har skapats för att se till att rättssäkerhet råder samt att medborgarnas integritet skyddas i en bestämd utsträckning. Datainspektionen har tagit sig friheten att publicera årliga sammanställningar över det gångna året sett från integritetssynpunkt (med start år 2008) i vilken integriteten diskuteras i flertalet sammanhang.

4.2 Idémässiga och symbol-betingade effekter

Idémässiga och symbol-betingade effekter erbjuder analyser av hur idéer och symboliska kategorier grundade i existerande arv efter policys kan influera skapandet av exempelvis lagtexter och samtidigt kan påverka hur olika aktörer antingen finner sin position stärkt eller försvagad beroende på hur de kopplas till vissa idéer eller kategorier.⁷⁰ Synnerligen intressant är då frågan om kontroversit mellan övervakning för säkerhet och integritet ska ha definierat efterkommande lagar eller påverkat förutsättningar för framträdande aktörer.

4.2.1 Proposition 2012/13:115 En ny kameraövervakningslag

Det enda exemplet på en ny lag till vilken FRA-lagen haft ett idémässig inflytande är den nya kameraövervakningslagen. Denna lag, liksom FRA-lagen, motiveras med ett behov av modernisering av lagstiftningen. Den hävdar säkerhet för medborgarna som det grundläggande behovet samt riskerna att inkräkta på den personliga integriteten.

I propositionen lämnas förslag som syftar till att modernisera regleringen av kameraövervakning på ett sätt som säkerställer balansen mellan intresset av att använda kameraövervakning för berättigade ändamål och intresset av att skydda enskildas integritet.⁷¹

Integritetsskyddet förstärks genom en skadeståndsbestämmelse som ger enskilda rätt till ersättning för skada och kränkning vid överträdelser av lagen. I

⁷⁰ Béland, D., 2010:579f, Reconsidering Policy Feedback : How Policies Affect Politics, Journal Administration & Society 2010

samma syfte förstärks sekretesskyddet och kraven på säkerhet för inspelat material. Datainspektionen får en central tillsynsroll i syfte att göra länsstyrelsernas praxis mer enhetlig.⁷²

Enligt propositionen får Datainspektionen det centrala ansvaret för tillsynen när det gäller tillämpningen av kameraövervakningslagen. Det innebär att Datainspektionen ska utvärdera rättstillämpningen, följa upp den operativa tillsynen, ge råd och stöd till länsstyrelserna samt tillhandahålla allmänna råd.⁷³

De aspekter som den nya övervakningslagen tar hänsyn till har klara likheter med de som behandlades för FRA-lagen; Bevaring av datamaterialet som samlats in och maximal förvaringstid samt ett liknande institutionaliserat tillsynssystem från oberoende part. Denna inspektion skall Datainspektionen stå för. Datainspektionen som också fått tillsynskontroll gentemot FRA vid tillämpning av signalspaning.

I ett antal följdmotioner kommer flertalet partier med sin syn på hur kameraövervakningslagen bör utvecklas. Innehållet skiljer sig inte mycket åt och det är tydligt att man är överens om de övergripande punkterna i propositionen. Skillnaderna följdmotionerna emellan ligger främst på vilka teknikaliteter man uppmärksammat som möjligen kan vara problematisk.^{74 75 76 77 78 79}

Större delen av riksdagens partier kommer med följdmotioner till propositionen utan att några principiella motsättningar. Man kan sluta sig till att kontroverser kring övervakning och integritet har tagit större plats i den politiska debatten och att partierna har ett behov av att profilera sig på detta policyområde.

⁷¹ Regeringens proposition 2012/13:1 En ny kameraövervakningslag

⁷² Regeringens proposition 2012/13:1 En ny kameraövervakningslag

⁷³ Regeringens proposition 2012/13:168f En ny kameraövervakningslag

⁷⁴ Motion till riksdagen 2012/13:Ju24 av Maria Ferm m.fl. (MP) med anledning av prop. 2012/13:115 En ny kameraövervakningslag, 2012:3

⁷⁵ http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/mot-201112Ju209-Kameraoverva_GZ02Ju209/ (09/05-13)

⁷⁶ http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/Tillstand-for-kameraovervaknin_GZ02Ju211/?text=true (09/05-13)

⁷⁷ Motion till riksdagen 2011/12:Ju264 av Jonas Jacobsson Gjørtler (M) Möjligheter till utökad kameraövervakning i vissa områden, 2011:2

⁷⁸ Motion till riksdagen 2012/13:Ju21 av Lena Olsson m.fl. (V) med anledning av prop. 2012/13:115 En ny kameraövervakningslag, 2012:1

⁷⁹ Motion till riksdagen 2012/13:Ju22 av Morgan Johansson m.fl. (S) med anledning av prop. 2012/13:115 En ny kameraövervakningslag, 2012:1f

4.2.2 Proposition 2011/12:179 Polisens tillgång till signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet

Denna proposition tillkom efter överenskommelse mellan alliansregeringen och socialdemokraterna och behandlas huvudsakligen som en del av Lock-in analysen (se ovan). Att en speciell kommission skulle granska integritet och FRA-lagen var en förutsättning från socialdemokraternas sida för att gå med på uppgörelsen. Vänsterpartiet och miljöpartiet sände tillsammans in en följd motion ”*Motion 2012/13:Ju2 Motion med anledning av prop. 2011/12:179 Polisens tillgång till signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet*”, i vilken de utvecklar sin kritik av förslaget i propositionen.

Vänsterpartiet följde vidare upp med motionen ”2012/13:K269 Integritetsskyddsmyndighet”.⁸⁰ De anser att det är läge att ta ett helhetsgrepp om integritetsskyddet i landet. De hävdar att det behövs inrättas en ny integritetsskyddsmyndighet som ersätter Datainspektionen, Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden, delar av JK:s och andra myndigheters verksamhet.⁸¹ Motionen har inte fått något genomslag och hitintills ingen synbar uppföljning. Den kan ses som en del av vänsterpartiets profilering av sig själva och den allt mer prominenta frågan om integritet i dagens samhälle.

*”Olika myndigheters tillgång till signalspaning på enskilda har ökat genom lagar om tillgång till signalspaning och genom att datatrafik lagras, genom datalagringsdirektivet och FRA-lagen för att nämna några. [...] Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens uppgifter har nyligen utökats och samtidigt har nämnden fått nya tillsynsuppgifter i och med införandet av den nya polisdatalagen. I den delen delar dock Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden tillsynsuppgiften med Datainspektionen. Vi anser att denna uppdelade tillsyn är olycklig och att tillsynsansvar över en viss verksamhet som regel alltid bör ligga på en tillsynsmyndighet, inte flera.”*⁸²

Kommentaren om att det är dags att ta ett helhetsgrepp om integritetsskyddet i landet är en idé i stor likhet till Morgan Johansson yttranden i samband med

⁸⁰ http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/mot-201213K269-Integritetssk_H002K269/ (04/05-2013)

⁸¹ Motion till riksdagen 2012/13:K269 av Jens Holm m.fl. (V) Integritetsskyddsmyndighet, 2012:1f

Socialdemokraternas och regeringens överenskommelse om utökad signalspaning. ”Vi behöver ta ett nytt, helhetsgrepp på integritetsfrågan. Den rör inte bara förhållande mellan individ och stat utan också i ökande utsträckning mellan individen och privata aktörer.”⁸³

Vänsterpartiet och miljöpartiet har vidhållit sin synpunkt att FRA-lagen inte är rätt sätt att angripa frågan om signalspaning och säkerhet. Tidigare var också Socialdemokraterna inne på en liknande linje. Troligen är detta ett hinder partierna emellan om de igen börjar sträva efter gemensamt samarbete, liknandes det de hade när socialdemokraterna senast var i regeringsställning.

4.2.3 Aktören Piratpartiet

I debatten kring FRA-lagen höjs emellanåt piratpartiets röst som kommentator på vissa beslut och händelser.^{84 85 86} Då partiet haft stora framgångar sedan år 2006 undersöks vilken inverkan FRA-lagen kan ha haft på partiet ifråga.

Piratpartiet kopplas starkt till debatter kring integritet. Bildat år 2006 inför det svenska riksdagsvalet i vilket de fick 0,63% av rösterna.⁸⁷ I europaparlamentsvalet år 2009 fick de ett mandat och den preliminära rösträkningen gav partiet 7,0% av rösterna när nästan samtliga distrikt var räknade.⁸⁸ Antaganden om Piratpartiets stora framgång sätter den delvis i kontext med FRA-lagen.^{89 90 91} IPRED-lagen och rättegången mot fildelningssiten ”The Pirate Bay” år 2009 verkar vara en större bidragande faktor till partiets mediafokus och medlemskapsväxt.^{92 93 94 95}

⁸² Motion till riksdagen 2012/13:K269 av Jens Holm m.fl. (V) Integritetsskyddsmyndighet, 2012:1f

⁸³ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/partierna-overens-sapo-far-signalspana> (08-05/2013)

⁸⁴ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/partierna-overens-sapo-far-signalspana> (08-05/2013)

⁸⁵ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/partierna-overens-sapo-far-signalspana> (08-05/2013)

⁸⁶ http://www.nyteknik.se/nyheter/it_telekom/allmant/article3369874.ece (15/05-13)

⁸⁷ <http://www.webcitation.org/5h9aqcUk6> (13/05-13)

⁸⁸ http://www.svd.se/nyheter/inrikes/politik/euvalet2009/piratpartiet-eu-valets-stora-segrare_3027885.svd (13/05-13)

⁸⁹ <http://www.dn.se/fordjupning/europa-2009/unga-valjare-kan-ge-piratpartiet-eu-mandat> (13/05-13)

⁹⁰ <http://www.dn.se/debatt/nastan-varannan-svensk-struntar-i-fra-fragan> (15/05-13)

⁹¹ Bjereld, U. och Oscarsson, H.: *Folket och FRA*, 2008

http://www.pol.gu.se/digitalAssets/1294/1294523_293-298.pdf

⁹² <http://www.dn.se/fordjupning/europa-2009/piraterna-seglar-i-medvind-mot-bryssel> (13/05-13)

⁹³ <http://www.gp.se/nyheter/sverige/1.1141282-piratpartiets-medlemmar-okar> (13/05-13)

FRA-lagen kan inte ses som mer än möjligt bidragande till partiets framväxt och framgång. Lagen kan möjligen förklaras bättre som en del av en större politisk medvetenhet kring frågor om integritet och informationssamhället.

”Integritet: Vi [Piratpartiet] kämpar för alla människors integritet. Vi ska själva få avgöra vad av vårt privatliv vi vill berätta för andra, och vad vi vill hålla för oss själva. Varken stater eller företag ska därför få spionera på internettrafik och samla uppgifter om oss. Det ska gälla samma regler för övervakning på nätet som utanför – dvs vid skäligen misstanke om allvarligt brott. Det måste bli ett stopp för den slentrianmässiga kameraövervakningen.”⁹⁶

4.2.4 Sammanfattning: Idémässiga och symbol-betingade effekter

Jag har inte funnit att någotdera riksdagsparti skulle ha fått en märkbart stärkt eller försvagad position på grund av sin inställning till FRA-lagen. De har hela tiden varit trogna de utgångspunkter de hade från början gentemot FRA-lagen. Enskilda individer tog en framträdande roll tidigt i debatten, vilket vi såg tidigare i analysen av Lock-in effekter. Centerpartisterna Fredrick Federley Annie Lööf (tidigare Johansson), moderaten Karl Sigfrid och folkpartisten Cecilia Wikström fick en vågmästarroll inom allianspartierna i samband med omröstningarna år 2008 och införandet av FRA-lagen. Uppmärksamheten kring dem i media fick dem att framstå som principfasta och förtroendeingivande. Uppgifter (från wikipedia) som jag inte har kunnat styrka indikerar att exempelvis Federley fick en oväntat stor andel personröster år 2010. Andra har fått fortsatta förtroendeuppdrag efter FRA-debatten. Wikström är nu europaparlamentariker och medlem i kommittéer för juridik och civila rättigheter.⁹⁷ Sigfrid sitter fortfarande i riksdagen och Lööf har blivit ledare för centerpartiet.

⁹⁴ <http://www.newsmill.se/artikel/2009/05/23/visa-politikerna-att-integritetsfragan-r-viktig> (13/05-13)

⁹⁵ <http://www.newsmill.se/artikel/2009/05/25/unga-m-n-kommer-att-r-sta-p-piratpartiet-ist-llet-f-r-sverigedemokraterna> (13/05-13)

⁹⁶ <http://www.piratpartiet.se/politik/ppfemminuter/> (13/05-13)

⁹⁷ http://www.europarl.europa.eu/meps/en/96677/CECILIA_WIKSTROM_home.html;jsessionid=EB1A9EEFEC1944E7DF1E49B16B660575.node1 (20/05-13)

Kameraövervakningslagen är den enda antagna lagen som kan ha utformats på sitt specifika vis som en följd av FRA-lagen och debatten kring den. Parallellerna i debatterna kring de olika lagarna är många. De olika partiernas ståndpunkter är i stort sett lika med skillnaden att ingen röst har höjts för att riva upp denna andra lag. Antingen var behovet av en uppdatering mer utpräglad, integritetsriskerna mindre, eller kontroverserna kring en avvägning säkerhet/integritetsrestriktion mindre.

4.3 ”State-Building”-effekter

Denna feedbackteori iakttar hur statsorganisationens kapaciteter uttrycker sig och hur förändringar av dessa kapaciteter skapar feedbackeffekter. Genom att granska denna process kan vi inspektera en många olika faktorer; Hur används denna nya statsfunktion (institution) av staten?; Vad är dess betydelse för användarens mål?; Hur har denna institution utvecklats sedan dess skapande?

När riksdagen antog regeringens proposition ”2006/07:63 – En anpassad försvarsunderrättelseverksamhet” så innebar det direkt ett antal förändringar i institutionen FRA:s organisation. FRA-lagen omfattar signalspaning för försvarsunderrättelseändamål, oavsett om signalerna befinner sig i etern eller i tråd. Ändringarna i lagen omdefinierar också vilken typ av hot som FRA ska spana efter. Mandatet för försvarsunderrättelseverksamheten anpassas från ’yttre militära hot’ till ’yttre hot’ och att det uttryckligen anges att verksamheten endast får avse utländska förhållanden.⁹⁸

FRA-anstalten har under ett antal år arbetat under de föreskrifter som tillkom med FRA-lagen. Dess signalspaning har bekräftats vara viktig för underrättelseverksamheten från ett flertal olika håll. ”Beställarnas” användning av detta ”verktyg”, som FRA-anstalten kan betraktas som, har ökat.⁹⁹ FRA:s budget

⁹⁸ Regeringens proposition 2006/07:63 En anpassad försvarsunderrättelseverksamhet, 2007:1

⁹⁹ <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/200910/FoU3/> (13/05-13)

har stadigt växt under åren som gått vilket man kan se i regleringsbrev för åren 2007 till 2013.^{100 101 102 103 104 105 106}

Utifrån Skocpol's teori om state-building så är detta tydliga bevis för att en feedbackprocess verkar i det gällande policyområdet. Den typ av feedbackprocess som Skocpol primärt tänkte sig från en växande institution till vilken ”beställarna” är i beroendeställning kanske inte gäller i just FRA-anstaltens fall. Det är i lagen tydligt definierat hur FRA skall bedriva sin verksamhet. Det ser inte ut som om de skulle kunna hålla den typ av roll i politiken att de ensamma kan vara med i en policyskapande process. Möjligen, i andan av det institutionella samarbete mellan olika institutioner som de arbetar tillsammans med, kan de tillåtas att uttala sig om hur integritetsskyddande åtgärder bedrivs. Tillsammans utvecklas troligen bara idéer som är väl avvägda gentemot integritetsaspekten.

4.3.1 Integritetsskyddande institutioner

Vid sidan av utvecklingen av FRA-anstaltens förutsättningar kom också ett antal andra institutionella förutsättningar att ändras. I debatten om signalspaning, den enskildes integritet, och effekterna därav, kom också ett antal andra institutioner att utvecklas eller få nya uppdrag.

Försvarsunderrättelsesdomstolen är en specialdomstol som inrättades den 1 december 2009 för att stärka integritetsskyddet vid signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet. Domstolen har ersatt Signalspaningsnämnden och prövar ansökningar från signalspaningsmyndigheten (FRA) om tillstånd till

¹⁰⁰ <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=9900> (hämtad 17-04-2013)

¹⁰¹ <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=10865> (Hämtad 17-04-2013)

¹⁰² <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=11938> (Hämtad 17-04-2013)

¹⁰³ <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=12288> (Hämtad 17-04-2013)

¹⁰⁴ <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=13592> (Hämtad 17-04-2013)

¹⁰⁵ <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=13830> (Hämtad 17-04-2013)

¹⁰⁶ <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=14625> (Hämtad 17-04-2013)

signalspaning.¹⁰⁷ Domstolen står under tillsyn av Justitieombudsmannen, Justitiekanslern och Datainspektionen.¹⁰⁸

Försvarsunderrättelsesdomstolen beslutar om huruvida FRA ska få hämta in information. Domstolen bedömer om det är förenligt med lagstiftningen och regeringens nationella inriktning. De beslutar om vilka sökbegrepp eller kategorier av sökbegrepp som får användas. Domstolen beslutar också om vilka fibertrådar eller signalbärare som FRA ska få tillgång till.¹⁰⁹

Statens inspektion för försvarsunderrättelseverksamheten (Siun) verkställer domstolens beslut om signalbärare. Siun ger FRA bara tillgång till de fibertrådar som omfattas av uppdraget. Denna kontrollmyndighet ska också se till att lagen följs. Kontroll görs av bland annat de sökbegrepp som används, hur oväsentlig information förstörs och hur rapporteringen sker.¹¹⁰

Signalspaningskommitténs granskning av FRA blev klar i februari år 2011.¹¹¹ I sin rapport framgår det att integritetsfrågan har en naturlig del i FRA:s verksamhet och FRA har en hög ambitionsnivå vad gäller integritetsskyddande åtgärder. Kommittén framför också fram några förbättringsområden samt föreslår fortsatt granskning av FRA:s verksamhet.¹¹² Kommittén, som under 2010 haft ett särskilt uppdrag att granska hur integritetsskyddsfrågorna tas om hand i FRA:s verksamhet, slår också fast att FRA:s analys- och bearbetningsarbete mycket sällan berör personer som befinner sig i Sverige. I de fall detta inträffar handlar det om att antingen mottagare eller avsändare befinner sig i Sverige och att det finns en koppling till de utländska företeelser som FRA:s signalspaning får användas för att spana mot enligt lagen.^{113 114}

¹⁰⁷ <http://www.undom.se/> (14/05-13)

¹⁰⁸ <http://www.undom.se/> (14/05-13)

¹⁰⁹ <http://www.fra.se/omfra/myndighetenfra/tillstandkontrollochgranskning.86.html> (14/05-13)

¹¹⁰ <http://www.fra.se/omfra/myndighetenfra/tillstandkontrollochgranskning.86.html> (14/05-13)

¹¹¹ <http://www.fra.se/snabblankar/nyheterochpress/nyhetsarkiv/nyheter/signalspaningskommittensgranskningavfraklar.143.html> (14/05-13)

¹¹² <http://www.fra.se/snabblankar/nyheterochpress/nyhetsarkiv/nyheter/signalspaningskommittensgranskningavfraklar.143.html> (14/05-13)

¹¹³ SOU 2011:13 Uppföljning av signalspaningslagen, 2011:75

¹¹⁴ <http://www.fra.se/snabblankar/nyheterochpress/nyhetsarkiv/nyheter/signalspaningskommittensgranskningavfraklar.143.html> (14/05-13)

Datainspektionen granskar hanteringen av integritetsfrågor. Myndigheten granskar behandlingen av personuppgifter inom FRA. I ett särskilt uppdrag år 2010 granskade inspektionen verksamheten ur ett integritetsskyddsperspektiv.¹¹⁵

Denna rapport utgör Datainspektionens öppna redovisning av regeringsuppdraget Fö2009/355/SUND. De anger att det intryck de fått utifrån sin granskning är på det hela taget positivt. Den sammanfattande bedömningen Datainspektionen har är att frågor som vederlägger personuppgiftsbehandling och personlig integritet tas på allvar vid FRA. De anger att FRA har lagt ned mycket tid och resurser på att skapa rutiner och utbilda personalen på ett sådant sätt att risken för otillbörliga intrång i den personliga integriteten minimeras.¹¹⁶ Datainspektionen konstaterar samtidigt att vissa arbetssätt och rutiner kan förtydligas. Flera av slutsatserna i rapporten ledde tidigt till åtgärder från FRA:s sida samtidigt som en löpande dialog med Datainspektionen fördes under året 2010.¹¹⁷

Dessa institutioner och deras arbetsuppgifter är ett resultat av debatten kring FRA-lagen. Regeringens vilja att få igenom signalspaningen, opinionens oro för de integritetsrestriktiverande riskerna av en sådan lag samt möjligheterna om kompromisser är anledningen till att institutionerna finns och verkar.

4.3.2 Kan de påverka policyutformning?

Under specifika omständigheter kan existerande policys även bidra till att skapa nya kraftfulla byråkratiska konstruktioner som senare kan spela en stor roll i efterkommande policyutformning.¹¹⁸

Dessa institutioner har påvisat förmåga att påverka hur statens arbete med signalspaning utförs. Den sammantagna institutionella konstruktionen dessa utgör är en betydande ansträngning för att bevaka och skydda integriteten som signalspaningen potentiellt riskerat att begränsa. Som en effekt av en högljudd och

¹¹⁵ <http://www.fra.se/omfra/myndighetenfra/tillstandkontrollochgranskning.86.html> (14/05-13)

¹¹⁶ Datainspektionens redovisning av regeringsuppdraget Fö2009/355/SUND 2010-12-06, 2010:2

¹¹⁷ <http://www.fra.se/snabblankar/nyheterochpress/nyhetsarkiv/nyheter/datainspektionensgranskningavfraklar.111.html> (14/05-13)

¹¹⁸ Béland, D., 2010:570f, *Reconsidering Policy Feedback : How Policies Affect Politics*, Journal Administration & Society 2010

uppmärksammas debatt kring en specifik kontrovers är det tydligt att institutionerna är medvetna om sina uppgifter och de avvägningar som behövs i deras arbete.

Denna medvetenhet och redan utvecklade institutionella design har sannolikt betydande effekt när det kommer till vidare institutionell utveckling. Regeringens mål med att införa signalspaning är i sig uppfyllt. Två ytterligare myndigheter har fått tillgång till att beställa signalspaning men det rör sig snarare om en tillbakagång till tidigare standard som upplevts som behövlig för effektivt arbete än som en vidareutveckling av FRA-lagen.

4.4 ”Social group”-effekter

Nya policys påverkar sociala grupper idéer, mål och förmågor. Genom att en ny policy väcker uppmärksamhet kring specifika frågor får dessa grupper möjligheter att påverka genom en ökad möjlighet att nå ut med sina idéer och ståndpunkter. I fallet om FRA-lagen var det mycket tydligt. Gräsrotsengagemang och bloggare var de som fick igång debatten kring signalspaning. Deras engagemang gav upphov till två nya ord i Språkrådets ordlista för 2008¹¹⁹: bloggövning¹²⁰ och mikroblogg.¹²¹

Startskottet till den blivande bloggövningen antas vara en helsidesannons i en av de större dagstidningarna, som blev möjlig genom ett anonymt bidrag till Mikael Nilsson med fru som står bakom hemsidan stoppaFRAlagen.nu. Denna protestsida på internet fick över 350,000 besökare första veckan efter dess publicering. Efterkommande blogginlägg runt om på internet översvämmades sedan av bloggare som målade upp skräckscenarier där FRA, en stat i staten, kontrollerar medborgarna genom avlyssning av deras data-och teletrafik.¹²²

¹¹⁹ <http://www.sprakradet.se/3571> (15/05-13)

¹²⁰ *Bloggövning det att väldigt många bloggsidor samtidigt behandlar ett visst ämne [till blogg och jordövning]

¹²¹ *Mikroblogg blogg för korta inlägg

¹²² <http://www.svt.se/nyheter/sverige/protesterna-vaxer-mot-lagforslag> (15/05-13)

Oron kring integritetsaspekten av FRA-lagen var starkt betonad. Den politiska retoriken tog uttryck i att ge lagen smeknamnet ”Lex Orwell” och ”lag 1984”¹²³¹²⁴ med hänvisning till en dystopisk novell av George Orwell.¹²⁵ Dagstidningarna samt andra nyhetskanaler framförde samma oro som bloggvärlden och debatten om FRA-lagen och integritetsrestriktiverande effekter tog plats bland huvudrubrikerna.¹²⁶

Sociala grupper mot FRA-lagen formades på den sociala nätverkshemsidan Facebook.¹²⁷¹²⁸ Namninsamlingar gjordes för att stoppa FRA-lagen.¹²⁹¹³⁰ Medan spåren av denna proteströrelse är massiva i sociala nätverksiter och diskussionsforum som Facebook och Flashback så är det också tydligt där att engagemanget var starkast på gräsrotsnivå under tidig sommar år 2008. Detta i samband med att regeringens proposition röstades igenom den 18 juni. På flertalet av dessa ”diskussions-trådar” har det inte gjorts några nya inlägg sedan 2011. Hemsidan stoppaFRAlagen.nu har inte publicerat några nya artiklar sedan 2010.¹³¹

Jämför man medial bevakning kring FRA-propositionen år 2008 med den uppföljning som kommit senare så ser man hur relaterade nyheter ej längre är förstasidesnyheter. Lagen uppfattats inte lika kontroversiell år 2009 eller år 2011 som den gjorde inledningsvis. Då det hela tiden varit integritetsaspekten av lagen som väckt störst oro kan man anta att endera av två skäl bakom detta. Antingen har de som tidigare ställde sig emot lagen nu ändrat synpunkt och ser fördelarna med signalspaningen, eller så är den kontroversiella integritetsaspekten i stort avhandlad.

¹²³ <http://yes2privacy.wordpress.com/2008/06/23/sweden-lex-orwell/> (15/05-13)

¹²⁴ http://www.svd.se/opinion/ledarsidan/en-mur-av-tystnad-moter-lex-orwells-kritiker_1374013.svd (15/05-13)

¹²⁵ *Boken handlar om ett samhälle styrt av en oligarkisk diktatur. Provinsen Airstrip One (f.d. Storbritannien) i landet Oceanien är i ständigt krig och befolkningen under konstant övervakning av regeringen som tillämpar hjärnkontroll av allmänheten.

([http://sv.wikipedia.org/wiki/1984_\(roman\)](http://sv.wikipedia.org/wiki/1984_(roman))) (15/05-13)

¹²⁶ http://www.svd.se/opinion/ledarsidan/en-mur-av-tystnad-moter-lex-orwells-kritiker_1374013.svd (15/05-13)

¹²⁷ <http://www.facebook.com/groups/34381506968/?fref=ts> (16/05-13)

¹²⁸ <http://www.facebook.com/groups/20891473979/?fref=ts> (16/05-13)

¹²⁹ <http://www.namninsamling.com/site/list.asp?id=3030> (16/05-13)

¹³⁰ <http://www.namninsamling.com/site/list.asp?id=3011> (16/05-13)

¹³¹ <http://stoppafralagen.nu/node/348> (16/05-13)

Bland organisationerna som ställde sig mot FRA-lagen år 2008 fanns samtliga regeringspartiers ungdomsförbund.¹³² Fortfarande finns en negativ inställning mot FRA-lagen med i deras profilering av sina ungdomsförbund.^{133 134 135 136 137} Man kan därför anta att FRA-lagen fortfarande uppfattas som en möjlig kränkning av den privata sfären. De olika institutionella säkerhetsmekanismer (Siu, Datainspektionen, Underrättelsesdomstolen) som regeringen organiserat för att göra FRA-lagens integritetsrestriktiverande effekter så små som möjliga har framställt lagen som ett mindre hot mot integriteten än dess ursprungliga form.

¹³² <http://www.dn.se/nyheter/politik/ungdomsforbunden-enade-mot-fra-lagen> (15/05-13)

¹³³ <http://cuf.se/vi-tycker/cuf-i-45-punkter/> (CUF) (16/05-13)

¹³⁴ <http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/muf/pressrelease/view/ohelig-allian-s-om-fra-773139> (MUF) (16/05-13)

¹³⁵ <http://www.liberalastudenter.se/hem/avdelning/forstasidan/fra-utvidgningen-visar-att-alliansen-skadar-folkpartiets-liberala-vaerden/> (LUF) (16/05-13)

¹³⁶ <http://ungvanster.se/?s=FRA-lagen&x=-1122&y=-219> (Ung Vänster) (16/05-13)

¹³⁷ <http://www.frihet.se/printtext.php?sid=1&tid=2343> (SSU) (16/05-13)

5 Diskussion: Attityder och effekter av FRA-lagarna

Frågan som ställs i denna uppsats är; ”Vilka har de politiska effekterna blivit av den policyändring som antagandet av FRA-lagarna inneburit?”

Det metodologiska upplägg jag har haft i denna studie utgick från HI traditionen. Mot HI riktades kritik att denna tenderade att försumma generaliseringar och dessas möjliga bidrag till vetenskapen som sådana kan göra. Genom utgångspunkten att denna studie är en fallanalys och via applicerandet av policyfeedbackteorierna har jag fortsatt hållit mig långt borta från generaliseringarna och nära fallet. Mitt upplägg tycker jag har fungerat bra. Syftet att besvara vilka politiska effekter införandet av FRA-lagen har fört med sig har visat på några tydliga resultat.

Det kan tänkas att vi kan tala om en passiv feedbackprocess av användandet av den signalspaning FRA-lagen möjliggör. FRA-lagen blir en allt mer accepterad lag och växer sig starkare i effekt tack vare vanan att arbeta utifrån de förutsättningar som den möjliggör. Genom tillgången till materialet som produceras kan ett institutionellt behov växa fram varvid alternativa sätt att arbeta mot ”hot” inte produceras med samma aktualitet.

Den stora effekt vi kan se av att FRA-lagen kom till är en mer framskjuten diskussion om integritet i dagens samhälle. Kontroversen som först rörde säkerhet och i vilken grad den påverkade den enskilda individens rätt till integritet har kommit att handla mindre om säkerheten. Detta bör tolkas som att FRA-lagen nu är vida mer accepterad bland Sveriges befolkning. Jag sluter mig också till att diskussionen om integritet i dagens samhälle är fortsatt aktuell och kommer att vara det lång tid framöver. De institutionella lösningar som skyddar integriteten i samband med FRA:s signalspaning designades inte för att bemöta oron för hur integriteten behandlas i vidare perspektiv, vilket är något som man uppmärksammat som ett problem i det alltmer informationsbaserade samhället

som nu fortsätter växa fram. Även om framtidsspekulationer är något som ofta avråds ifrån så lär idéer om en integritetsombudsman utvecklas utav olika partier i fortsättningen.

Röster har höjts för att utveckla ett nytt helhetsbegrepp kring integritetsfrågan och vissa statliga institutioner arbetar aktivt med att skapa sig en översyn på hur integritet behandlas inom staten.¹³⁸ Oron för informationssamhället är närvarande men man kan fråga i vilken grad den behandlas av riksdagspartierna.

I samband med framväxten av dessa institutioner och deras uppgifter att skydda integriteten har också medvetenheten ökat kring de utmaningar som informationssamhället ställer.

Uppsatsuppläggets strävan att undersöka vilka effekter som lagen fört med sig har lyckats se några tydliga effekter. Det kan dock tänkas att en vidareutveckling av uppsatsens metodologiska del skulle kunnat utvidga undersökningen till att också undersöka det mer specifika i hur FRA-lagens formering påverkat andra lagars utveckling. En idéanalys i kombination med en juridisk tolkningsanalys hade kunnat åstadkomma utgångspunkten för en intressant uppsats med tror jag. Denna uppsats har tyvärr inte det utrymmet.

¹³⁸ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/partierna-overens-sapo-far-signalspana> (08-05/2013)

6 Slutsats

Den metodologiska uppställningen har varit tydlig och problemfri. Teoriupplägget har gett oss möjlighet att få en bra insyn i hur FRA-lagen mottagits, påverkat och påverkats under den tid som gått sedan år 2007 när lagen först kom att debatteras. Detta utförande av analys kring frågan har inte givit specifika uppgifter kring vilka grupperingar som tycker vad kring FRA-lagen och integritet. För sådana uppgifter krävs en uppföljning av artikeln *Folket och FRA* från år 2008. Mer generella uppgifter och olika politiska effekter har dock varit fullt möjliga att se som en effekt av FRA-lagens införande.

Regeringen fick igenom lagen om signalspaning men först efter mycket bearbetning i de egna leden och bordläggningstid på ett år. De interna kompromisserna ledde till en utformning som begränsade vilka som kunde beställa signalspaning. Först efter ett antal år och med en överenskommelse med Socialdemokraterna kunde också Säpo och rikskriminalpolisen inkluderas som beställare av signalspaning. Överenskommelsen motiverades med en strävan att vidare se över hur individers integritet påverkades av FRA-lagen och att hindra Sverigedemokraternas politiska inflytande i riksdagen.

Debatten kring FRA-lagen ledde till att ”integritet” blev mycket uppmärksammat och centralt i den politiska debatten En lång tid framöver. I samband med att de politiska lösningarna kom till för att få lagen i kraft definierade sig olika aktörer sin ståndpunkt kring relationen mellan integritet och den ”säkerhet” som signalspaning skulle innebära för staten Sverige. Dessa lösningar och ståndpunkter återkom i debatten kring den nya kameraövervakningslagen.

Signalspaningen har blivit allt mer accepterad i den politiska sfären och allt mindre av en aktiv fråga på gräsrotsnivå. Röster framförs fortfarande om huruvida FRA-lagen bör rivas upp men möjligen inte lika högljutt längre.

De definitiva effekter FRA-lagen fört med sig är dess inverkan på aktualiteten kring integritet i dagens samhälle samt den institutionella utvecklingen som

skedde kring FRA:s verksamhet. De framgångar som Piratpartiet fick kopplas mer till en generell debatt kring individers integritet i dagens samhälle än just till FRA-lagen.

7 Referenser

Artiklar och böcker:

- Béland, D., 2010, *Reconsidering Policy Feedback: How Policies Affect Politics*, Journal Administration & Society 2010
- Béland, D., & Hacker, J. S. 2004, *Ideas, private institutions, and American welfare state "Exceptionalism": The case of health and old-age insurance in the United States, 1915-1965*. International Journal of Social Welfare, 13, 42-54.
- Bjereld, U. och Oscarsson, H., 2008, *Folket och FRA*,
(http://www.pol.gu.se/digitalAssets/1294/1294523_293-298.pdf)
- Datainspektionens redovisning av regeringsuppdraget Fö2009/355/SUND 2010-12-06
- Đuric, I., 2011, *The New Institutionalism(s): A Framework for the Study of Public Policy in Post-conflict and Post-communist Countries*, Politička misao, Vol. 48, No. 5, 2011:85-105
- Essiasson, P., m.fl. 2007, *Metodpraktikan*.
- Finnemore, Martha/ Sikkink, Kathry, 1998, International Organization, Vol. 52, No. 4, International Organization at Fifty: Exploration and Contestation in the Study of World Politics, *International Norm Dynamics and Political Change*
- Greener, I., 2005, *The potential of path dependence in political studies*, Politics (25) 1: 62-72.
- Hall, P. A. & Taylor, R. C. R., 1996, *Political science and the three new institutionalisms*, Political Studies (44).
- Lecours, A. 2005a, *New Institutionalism*
- Peters, B. G., Pierre, J. & King, D. S., 2005, *The politics of path dependency: political conflict in historical institutionalism*, The Journal of Politics, 67: 1275-1300.

Peters, B. G., 2000, *Political institutions, old and new*, in: R. E. Goodin & H-D. Klingemann (eds), *A new handbook of political science*, Oxford University Press, Oxford:205-222.

Pierson, P. 1993, *When effect becomes cause: Policy feedback and political change*. *World Politics*, 45, 1993:595-628.

Skocpol, T. 1992, *Protecting soldiers and mothers: The political origins of socialpolicy in the United States*. Cambridge, MA: Belknap Press

SOU 2011:13 *Uppföljning av signalspaningslagen*

Thelen, K., 1999, *Historical institutionalism in comparative politics*, *Annual Review of Political Science* (2).

Thurén, T., 1997, *Källkritik*.

Propositioner:

Regeringens proposition 2006/07:63 En anpassad försvarsunderrättelseverksamhet

Regeringens proposition 2008/09:201 Förstärkt integritetsskydd vid signalspaning

Regeringens proposition 2011/12:179 Polisens tillgång till signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet

Regeringens proposition 2012/13:1 En ny kameraövervakningslag

Motioner:

Motion till riksdagen 2009/10:Fö252 av Lars Ohly m.fl. (v) Utgiftsområde 6 Försvar och samhällets krisberedskap

Motion till riksdagen 2011/12:Ju264 av Jonas Jacobsson Gjörtler (M) Möjligheter till utökad kameraövervakning i vissa områden

Motion till riksdagen 2012/13:K269 av Jens Holm m.fl. (V) Integritetsskyddsmyndighet

Motion till riksdagen 2012/13:Ju21 av Lena Olsson m.fl. (V) med anledning av prop. 2012/13:115 En ny kameraövervakningslag

Motion till riksdagen 2012/13:Ju22 av Morgan Johansson m.fl. (S) med anledning av prop. 2012/13:115 En ny kameraövervakningslag

Motion till riksdagen 2012/13:Ju24 av Maria Ferm m.fl. (MP) med anledning av prop. 2012/13:115 En ny kameraövervakningslag

Online:

”Alliansen enig om stärkt integritet, tydligare reglering och förbättrad kontroll i kompletteringar till signalspaningslagen”,

<http://www.regeringen.se/sb/d/10911/a/112332> (Hämtad 08/05-13)

”Betänkande 2006/07:FöU10 En anpassad försvarsunderrättelseverksamhet”,

<http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/200607/FoU10/?nid=101&bet=2006/07:126>

(Hämtad 07/05-13)

”Betänkande 2009/10:FöU3 Signalspaning”,

<http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/200910/FoU3/> (Hämtad 08/05-13)

”Cecilia WIKSTRÖM”,

http://www.europarl.europa.eu/meps/en/96677/CECILIA_WIKSTROM_home.html;jsessionid=EB1A9EEFEC1944E7DF1E49B16B660575.node1 (Hämtad 20/05-13)

”Centerpartister Mot FRA-Lagen”,

<http://www.facebook.com/groups/20891473979/?fref=ts> (Hämtad 16/05-13)

”CUF i 45 punkter”, av Centerpartiets ungdomsförbund, <http://cuf.se/vi-tycker/cuf-i-45-punkter/> (Hämtad 16/05-13)

”Datainspektionens granskning av FRA klar”,

<http://www.fra.se/snabblankar/nyheterochpress/nyhetsarkiv/nyheter/datainspektionensgranskningavfraklar.111.html> (Hämtad 14/05-13)

”En mur av tystnad möter Lex Orwells kritiker”, av Patrick Kransén,

http://www.svd.se/opinion/ledarsidan/en-mur-av-tystnad-moter-lex-orwells-kritiker_1374013.svd (Hämtad 15/05-13)

”FRA-förslag återremitteras”, av Borås Tidning,

[http://www.bt.se/nyheter/boras/fra-forslag-aterremitteras\(698627\).gm](http://www.bt.se/nyheter/boras/fra-forslag-aterremitteras(698627).gm)
(Hämtad 08/05-13)

”FRA-förslag återremitteras”, av Anders Hellberg och Tove Nandorf,

<http://www.dn.se/nyheter/politik/fra-forslag-aterremitteras> (Hämtad 08-05/2013)

”FRA-förslag återremitteras”, <http://www.expressen.se/nyheter/fra-forslag-aterremitteras/> (Hämtad 08/05-13)

- ”FRA-förslag ändras inte”, av Riksdag & Departement, <http://rod.se/fra/fra-f%C3%B6rslag-%C3%A4ndras-inte> (Hämtad 07/05-13)
- ”FRA - Lagen – Protestgrupp”,
<http://www.facebook.com/groups/34381506968/?fref=ts> (Hämtad 16/05-13)
- FÖRSVARUNDERRÄTTELSEDOMSTOLEN, <http://www.undom.se/> (Hämtad 14/05-13)
- ”Försvarsutskottet godkänner FRA-lagen”, av Marcus Jerräng,
<http://computersweden.idg.se/2.2683/1.165676> (Hämtad 08/05-13)
- ”Integritet”, av Ung Vänster, <http://ungvanster.se/?s=FRA-lagen&x=-1122&y=-219> (Ung Vänster) (Hämtad 16/05-13)
- ”Ja till FRA-lagen”, http://www.svd.se/nyheter/inrikes/ja-till-fra-lagen_3651685.svd (Hämtad 09/05-13)
- ”Lista över 2008 års nyord”, <http://www.sprakradet.se/3571> (Hämtad 15/05-13)
- ”Motion med anledning av prop. 2008/09:201 Förstärkt integritetsskydd vid signalspaning”, http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/Forstarkt-integritetsskydd-vid_GW02F%C3%B67/ (Hämtad 02/05-13)
- ”Motion 2011/12:Ju211 Tillstånd för kameraövervakning”,
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/Tillstand-for-kameraovervaknin_GZ02Ju211/?text=true (Hämtad 09/05-13)
- ”Motion 2012/13:K269 Integritetsskyddsmyndighet”,
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/mot-201213K269-Integritetssk_H002K269/ (Hämtad 04/05-2013)
- ”Motion 2011/12:Ju209 Kameraövervakning i brottsförebyggande syfte”,
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/mot-201112Ju209-Kameraoverva_GZ02Ju209/ (Hämtad 09/05-13)
- ”Nästan varannan svensk struntar i FRA-frågan”, av Ulf Bjereld och Henrik Oscarsson, <http://www.dn.se/debatt/nastan-varannan-svensk-struntar-i-fra-fragan> (Hämtad 15/05-13)
- ”Ohelig Allian(S) om FRA”, av Moderata Ungdomsförbundet,
<http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/muf/pressrelease/view/ohelig-allian-s-om-fra-773139> (Moderaternas ungdomsförbund) (Hämtad 16/05-13)

- ”Piraterna seglar i medvind mot Bryssel”, av Mats Carlbom,
<http://www.dn.se/fordjupning/europa-2009/piraterna-seglar-i-medvind-mot-bryssel> (Hämtad 13/05-13)
- ”Piratpartiet EU-valets stora segrare”, av Tobias Brandel,
http://www.svd.se/nyheter/inrikes/politik/euvalet2009/piratpartiet-eu-valets-stora-segrare_3027885.svd (Hämtad 13/05-13)
- ”Piratpartiets medlemmar ökar”, <http://www.gp.se/nyheter/sverige/1.1141282-piratpartiets-medlemmar-okar> (Hämtad 13/05-13)
- ”Piratpartiet på fem minuter”, av Henrik Brändén,
<http://www.piratpartiet.se/politik/ppfemminuter/> (Hämtad 13/05-13)
- ”Policy”, <http://en.wikipedia.org/wiki/Policy> (hämtad: 04/12-12)
- ”Policy”, <http://www.businessdictionary.com/definition/policy.html> (Hämtad 23/12-2012)
- ”Pressmeddelande: FRA-utvidgningen visar att Alliansen skadar Folkpartiets liberala värden”, av ‘Liberala studenter’,
<http://www.liberalastudenter.se/hem/avdelning/forstasidan/fra-utvidgningen-visar-att-alliansen-skadar-folkpartiets-liberala-vaerden/> (LUF) (Hämtad 16/05-13)
- ”Protest mot ”FRA-lagen”, Underskrifter”,
<http://www.namninsamling.com/site/list.asp?id=3011> (Hämtad 16/05-13)
- ”Protesterna växer mot lagförslag”, av Andreas Liebermann,
<http://www.svt.se/nyheter/sverige/protesterna-vaxer-mot-lagforslag> (Hämtad 15/05-13)
- ”Public-policy“, <http://www.businessdictionary.com/definition/public-policy.html> (Hämtad 23/12-2012)
- ”Regeringen och S överens om FRA”, <http://www.dn.se/nyheter/sverige/partierna-overens-sapo-far-signalspana> (Hämtad 08/05-13)
- ”Regleringsbrev 2010 Myndighet Försvarets radioanstalt”, av Ekonomistyrningsverket, <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=12288> (Hämtad 17-04-2013)
- ”Regleringsbrev 2012 Myndighet Försvarets radioanstalt”, av Ekonomistyrningsverket, <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=13830> (Hämtad 17-04-2013)

- ”Regleringsbrev 2013 Myndighet Försvarets radioanstalt”, av Ekonomistyrningsverket, <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=14625> (Hämtad 17-04-2013)
- ”Riksdagen röstade ja till FRA-lagen”, av Oscar Julander, <http://www.expressen.se/nyheter/riksdagen-rostade-ja-till-fra-lagen/> (Hämtad 08/05-13)
- ”Riksdagen röstade ja till FRA-lagen”, <http://www.svt.se/nyheter/sverige/riksdagen-rostade-ja-till-fra-lagen> (Hämtad 08/05-13)
- ”S och alliansen gör upp om signalspaning”, av Mats Knutson, <http://www.svt.se/nyheter/sverige/s-och-alliansen-gor-upp-om-signalspaning> (Hämtad 08/05-13)
- ”S och alliansen: Säpo ska få signalspana”, av Monica Kleja, http://www.nyteknik.se/nyheter/it_telekom/allmant/article3369874.ece (Hämtad 15/05-13)
- ”Signalspaningskommitténs granskning av FRA klar”, <http://www.fra.se/snabblankar/nyheterochpress/nyhetsarkiv/nyheter/signalspaningskommittensgranskningavfraklar.143.html> (Hämtad 14/05-13)
- ”Snart får staten läsa din e-post”, av Maria Ringborg, <http://www.dn.se/nyheter/politik/snart-far-staten-lasa-din-e-post> (Hämtad 01/05-2013)
- StoppaFRAlagen.nu, <http://stoppafralagen.nu/node/348> (Hämtad 16/05-13)
- ”Sweden: Lex Orwell”, av Identity and Privacy Blog, <http://yes2privacy.wordpress.com/2008/06/23/sweden-lex-orwell/> (Hämtad 15/05-13)
- ”Stoppa FRA-lagen!, Underskrifter”, <http://www.namninsamling.com/site/list.asp?id=3030> (Hämtad 16/05-13)
- ”Säpo får signalspana”, av Aaron Israelson, <http://nyheter24.se/nyheter/inrikes/519750-sapo-far-signalspana> (Hämtad 15/05-13)
- ”Tillstånd, kontroll och granskning”, <http://www.fra.se/omfra/myndighetenfra/tillstandkontrollochgranskning.86.html> (Hämtad 14/05-13)

- ”Tung remisskritik mot FRA-lagen”, http://www.svd.se/nyheter/inrikes/tung-remisskritik-mot-fra-lagen_2510965.svd (Hämtad 09-05/2013)
- ”Unga män kommer att rösta på Piratpartiet istället för Sverigedemokraterna”, Faradj Koliev, <http://www.newsmill.se/artikel/2009/05/25/unga-m-n-kommer-att-r-sta-p-piratpartiet-ist-llet-f-r-sverigedemokraterna> (Hämtad 13/05-13)
- ”Unga väljare kan ge Piratpartiet EU-mandat”, av Henrik Brors, <http://www.dn.se/fordjupning/europa-2009/unga-valjare-kan-ge-piratpartiet-eu-mandat> (Hämtad 13/05-13)
- ”Ungdomsförbunden enade mot FRA-lagen”, av Gunnar Jonsson, <http://www.dn.se/nyheter/politik/ungdomsforbunden-enade-mot-fra-lagen> (Hämtad 15/05-13)
- ”Vad är längre privat?”, av Linus Fremin, <http://www.frihet.se/printtext.php?sid=1&tid=2343> (Socialdemokratiska ungdomsförbundet) (Hämtad 16/05-13)
- ”Val till riksdagen”, <http://www.webcitation.org/5h9aqcUk6> (Hämtad 13/05-13)
- ”Visa politikerna att integritetsfrågan är viktig”, av Johan Lans, <http://www.newsmill.se/artikel/2009/05/23/visa-politikerna-att-integritetsfragan-r-viktig> (Hämtad 13/05-13)
- ”Ändringsbeslut 2007-06-20 Myndighet Försvarets radioanstalt”, av Ekonomistyrningsverket, <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=9900> (hämtad 17-04-2013)
- ”Ändringsbeslut 2008-09-11 Myndighet Försvarets radioanstalt”, av Ekonomistyrningsverket, <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=10865> (Hämtad 17-04-2013)
- ”Ändringsbeslut 2009-09-17 Myndighet Försvarets radioanstalt”, av Ekonomistyrningsverket, <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=11938> (Hämtad 17-04-2013)
- ”Ändringsbeslut 2011-06-09 Myndighet Försvarets radioanstalt”, av Ekonomistyrningsverket, <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=13592> (Hämtad 17-04-2013)
- ”1984 (roman)”, wikipedia, [http://sv.wikipedia.org/wiki/1984_\(roman\)](http://sv.wikipedia.org/wiki/1984_(roman)) (Hämtad 15/05-13)

